

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra společenských věd

Bakalářská práce

Viola Balážová

Platónovo pojetí člověka, státu a společnosti

Olomouc 2016

vedoucí práce: PhDr. Petr Zíma, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.

V Olomouci dne

.....
podpis autora

Děkuji PhDr. Petru Zimovi, Ph.D., za odborné vedení bakalářské práce, cenné rady, ochotu a čas, který mi věnoval.

Obsah

1	Platón a jeho život.....	7
1.1	Vliv Sókrata na Platóna	9
1.2	Platónova tvorba.....	10
1.3	Základní filosofická východiska.....	11
2	Platónovo pojetí člověka	16
2.1	Problematika duše	16
2.1.1	Mohutnosti duše.....	17
2.1.2	Duše po smrti člověka	18
2.2	Dobra a jejich třídění	18
2.3	Základní ctnosti	19
3	Platónovo pojetí společnosti a státu	23
3.1	Obec a její vznik.....	23
3.2	Ideální stát.....	23
3.2.1	Život a výchova strážců v Platónově ideálním státě	24
3.2.2	Vládci-filosofové	28
3.3	Kritika ústav	29
4	Využití tématu ve výuce občanské výchovy a společenských věd	33
4.1	Výklad tématu ve výuce občanské výchovy	33
4.1.1	Osoba Platóna	33
4.1.2	Společnost a stát	34
4.2	Výklad tématu ve výuce společenských věd.....	34
4.2.1	Duše	35
	Závěr	37
	Prameny a literatura	39
	Seznam zkratek.....	41
	ANOTACE.....	Chyba! Záložka není definována.

ÚVOD

Téma bakalářské práce Platónovo pojetí člověka, státu a společnosti jsem si vybrala mimo jiné z toho důvodu, protože jsem chtěla v jistém smyslu překonat sama sebe.

Po prvním letném prostudování materiálů, zejména Platónových dialogů jsem myslela, že z důvodu vysoké náročnosti, od tématu upustím. Jsem ráda, že jsem to neudělala a můžu čtenáře informovat nejen o osobě a životě Platóna, filosofa, který svojí tvorbou zanechal odkaz přínosný všem budoucím generacím, ale také o jeho zkoumání podmínek, možností a podoby státu a společnosti.

Prvním cílem této práce je více přiblížit laickému čtenáři Platónovu filosofii, která zkoumá nejen stát a společnost jako celek, ale zabývá se také nitrem jedince. Druhým, pro mě ještě důležitějším cílem je pobídnout čtenáře k zamyšlení se nad svým postojem ke smyslu života a jeho hodnotami v dnešním materiálním světě.

Při psaní této bakalářské práce jsem vycházela především z překladů Platónových dialogů. Spisy Ústava a Zákony považuji za stěžejní materiály pro vytvoření této bakalářské práce. Čerpala jsem ale také z publikací jiných autorů, které se zabývaly Platónovou naukou. Ty mi v některých případech pomohly lépe pochopit problematiku určitého tématu nebo se ujistit, že jsem si některé myšlenky vysvětlila správně. Uvedla bych například filologa Františka Novotného, který se zasloužil o zpřístupnění Platóna a jeho filosofie nejen tím, že velmi zdařile přeložil Platónovy spisy do českého jazyka, ale sám napsal čtyři díly monografií s názvem O Platónovi, ze kterých jsem také čerpala.

Práce je rozdělena do čtyř kapitol, dále je členěna do podkapitol. V první kapitole přibližuji osobnost Platóna a jeho život. Je zde také popsáno mnoho situací, které zažil během svých cest a jeho návrat šťastný návrat do Athén, kde založil světoznámou Akademií. Dále v kapitole uvádím nejmilovanějšího člověka, který Platóna vše naučil a měl odpověď na všechny jeho otázky, Sókrata. Poslední část kapitoly je věnována idejím. Hlavním cílem Platóna je dosažení ideje Dobra a pravého jsoucná. Mým dílčím cílem je také objasnit, jak je toho možné dosáhnout.

Druhá kapitola je věnovaná problematice duše a nejvýznamnějšími ctnostmi, které filosof uznává. Platónova duše není zcela ohraničeným tématem, ale dotýká se i jiných částí jeho nauky, příkladem může být Platónova ideální obec, ve které hraje duše významnou roli. Základní myšlenkou Platónovy duše je, že je nesmrtelná, uvádím zde

i důkazy pro toto jeho tvrzení. Na konci kapitoly jsou popsány základní ctnosti, které Platón uznává.

Ve třetí kapitole se zabývám pojetím státu a společnosti. Stěžejní literaturou pro tento úsek jsou zejména dialogy *Ústava a Zákony*, pomocí kterých jsem se snažila představit problematiku vzniku obce, jak by měl podle Platóna vypadat ideální stát, ale naopak uvádím i kritiku ústav. Obsahem této kapitoly je také výchova a vzdělání, kde podrobně popisují zajímavou výchovu strážců a uvádím mnohá omezení, která museli strážci dodržovat.

Čtvrtá kapitola je více praktická, odpovídám zde na otázku, jak bych mohla využít téma své bakalářské práce ve výuce občanské výchovy a společenských věd. Základní rozdíl využití přikládám věku studentů, jiným způsobem, rozsahem i hloubkou bych téma představila na základní škole a jinak na škole střední.

Byla bych velice potěšena, kdyby se ti, co tuto bakalářskou práci budou číst, na chvíli pozastavili v tomto uspěchaném světě a zamysleli se nad myšlenkami Platóna. Možná se inspirují a uvědomí si, co je v životě skutečně důležité.

1 Platón a jeho život

Přezdívkou Aristoklés, která je spjatá s řeckým slovem Platys, což znamená široký, dostal Platón od svého učitele gymnastiky. Pocházel z vážené aristokratické rodiny, za příbuzné měl například Solón z matčiny strany a krále Kodra ze strany otcovy (Tretera, 1996, s. 77). Rodina ho podporovala ve vzdělání, proto se Platón mohl rozvíjet ve všech směrech, zabýval se uměním výtvarným i literárním, hudbou, ale věnoval se i sportu, zejména atletice. (Tretera, 1996, s. 78) Platón se narodil do doby Peloponéské války, která trvala dvacet osm let, v době kdy měl Aristoklés asi dvacet čtyři, válka skončila (Popper, 1994, s. 27).

Když byl Platón mladý, měl chuť věnovat se politice: *„Když jsem byl mlád, bylo to se mnou zrovna tak jako s mnoha jinými chlapci mého věku: myslel jsem, že jakmile se stanu svéprávným, oddám se politické činnosti“* (Crescenzo, 2004, s. 56).

Veškerý zájem o politiku ztratil už v prvních letech demokracie, Perikles už nevládl a jeho nástupci Kleon a Hyperbolos byli neschopní (Ricken, 2002, s. 43). Do popředí se dostává třída kupců a majitelů řemeslných dílen, kde jsou hlavní výrobní silou otroci. K této situaci se vyjadřuje Platón takto: *„Když jsem se tak na to díval (tj. že obec se již neřídí zásadami předků) a viděl, jak se všechno všudy o překot řítí, na konec jsem dostával závrať, neustal jsem sice uvažovat, jakým asi způsobem by bylo lze napravit toto a všechn ústavní život, ale čekal jsem stále na příhodnou dobu k činnosti. Konečně jsem však usoudil o všech nynějších státech, že všechny jsou spravovány špatně, neboť stav jejich zákonů je téměř nezhojitelný bez nějakého neobyčejného opatření provázeného štěstím - a byl jsem přinucen říci k chvále pravé filosofie, že právě z jejího hlediska je možno ji spatřit, v čem záleží spravedlnost jak v obci, tak ve veškerém životě soukromém; že tedy lidské pokolení nevyjde z béd, dokud se buď třída správně a opravdově filosofujících mužů neujme politické vlády anebo dokud se třída držitelů vládní moci v obcích nějakým božským zřízením neoddá, skutečně neoddá filosofii“* (Platón, 1961, s. 6).

V době Peloponéské války a vedoucího postavení Sparty došlo v Athénách ke změně k oligarchickému zřízení, nastala vláda třiceti tyranů. K nim patřili také příbuzní Platónovy matky, Kritiás a Charmidés. Ti se snažili Platóna vyzvat k politické činnosti. Platón věřil, že nové zřízení povede ke spravedlivějším poměrům, ale brzy zjistil, že tomu

tak nebude a z politiky odešel velice zklamán. Roku 403 se do Athén opět vrátila demokracie.

Platón se chtěl znovu začít věnovat politice, ale k definitivnímu rozhodnutí se k politice nevrátit ho přesvědčilo odsouzení a poprava jeho nejbližšího přítele a učitele Sókrata a již nevěřil v politickou reformu Athén (Ricken, 2002, s. 43).

Po Sókratově smrti se Platón i s ostatními sokratiky uchýlil před pronásledováním do Megary k Eukleidovi. Později se vydal na cestu do Kyrény, kde navštívil italské pythagorejce, mudrce a matematika Theodóra. Další cestu vykonal Platón na Sicílii, kde se seznámil s člověkem, který na něj měl velký vliv. Byl to bratranec tyrana Dionýsia I., Dion. Důvodem proč měl Platón přijít do Syrakus, bylo přemluvit Dionýsia k osvícené tyranidě (Crescenzo, 2004, s. 57-58).

Dionýsios se pro Platóna stal předlohou pro osobu tyrana v Ústavě (Graeser, 2000, s. 164).

Protože oba měli naprosto jiné zvyky a názory, docházelo mezi nimi k různým střetům, k nejhoršímu došlo, když začali rozmlouvat o filozofii, konkrétně na téma ctnost, kdy se Dionýsios podezírající Platóna z nedostatečné úcty zeptal:

„Proč jsi přijel na Sicílii?“

„Hledat ctného muže.“

„A nemyslíš, že jsi ho už našel?“

„Určitě ne.“

„Tvá slova svědčí o senilním blbnutí!“ pronesl Dionýsios, rozčilený jako nikdy předtím.

„A ta tvá o tyranidě!“ odvětil filozof (Crescenzo, 2004, s. 58).

Poté měl být Platón odveden na loď a prodán na trhu. Na Aigíně byl ale člověk, pro kterého byl Platón vzorem, a tak ho vykoupil a také mu daroval peníze k postavení školy, Akademie. Tady se shromáždili Platónovi žáci, za zmínku stojí například Xenokrates, Aristoteles, Herakleides z Pontu a jiní. Jejich každodenní činnost a náplň dne byly procházky a konverzace v místě Akademie, která byla asi dva kilometry od Athén

v příjemném a klidném prostředí. Z tohoto poklidného života byl Platón přemluven k tomu, aby se vrátil zpět na Sicílii a uplatnil tady své teorie státu, protože následníkem po Dionýsiovi I. se stal jeho syn, poněkud mírumilovnější povahy Dionýsios II. Opět však došlo k nečekané situaci, díky dvořanům byli Platón i s Dionem obviněni z velezrady a Dion byl svým strýcem vyhnán. I Platónovi se nakonec podařilo uprchnout a v Akademii se opět shledal jak se svými žáky, tak i s věrným Dionem. Cestu do Syrakus Platón kvůli výhrůžkám na Dionovu osobu překonal i po třetí. Své sliby však Dionýsios opět nesplnil a Platónův život byl zachráněn jen díky příteli Archytovi, který pro něj v noci připlul. Zemřel během jedné svatební hostiny v jednaosmdesáti letech (Crescenzo, 2004, s. 59-60).

Platónovo zklamání z toho co prožil na Sicílii, ho ovlivnilo i v díle *Zákony*, které psal poslední roky svého života. Zdůrazňuje, že je důležité usměrnit výkon politické moci (Graeser, 2000, s. 164).

1.1 Vliv Sókrata na Platóna

Platón byl Sokratem okouzlen hned od prvního okamžiku. Poznal v něm spravedlivého muže, od kterého dostal dar na celý svůj život: *vždyť víra ve filosofa byla Platónu základem víry ve filosofii* (Novotný, 1948, s. 53).

„Sokrates v podání Platónově je moudrý a poctivý člověk z lidu, statečný při obraně vlasti, obětavý přítel, odmítající vykonat nespravedlnost i za cenu vlastního života, a projevující tento odpor proti páchání křivdy jak za vlády třiceti tyranů, tak za vlády demokracie, člověk který neubližuje ani kuřeti. Odsouzení takového člověka využívá Platón k tomu, aby obrana Sokratova byla obžalobou lidového soudu a lidovlády vůbec“ (Platón, 1961, s. 9).

Platón měl talent k tomu, aby se z něj stal básník, byl předurčen být politikem, ale nestalo se ani jedno, protože ho ovlivnil Sókrates (Novotný, 1948, s. 53).

„Říká se, že se ve dvaceti letech věnoval pouze poezii a že jednoho dne, když šel do divadla na básnickou soutěž, uviděl Sókrata mluvícího se skupinou mladíků. Hned pochopil, že ten stařec bude jeho novým spirituálním průvodcem. Básně hodil do ohně a následoval ho“ (Crescenzo, 2004, s. 57).

Sókrates byl pro Platóna pochopením všeho nejasného, byl pro něj východiskem, ukázal mu, jak je pro člověka důležitá svoboda, že je možné být z vlastního já a nikoli být jako mytický člověk, který podléhá mocnostem a úloha života pro něj neexistuje.

Přirovnával smysl svobody k lásce, která není zdánlivá, ale naprosto pravá. To, jak pojal Platón Sókratovu nauku, je ukázáno v celé jeho tvorbě (Patočka, 1992, s. 29-30).

1.2 Platónova tvorba

Jak už jsem uvedla, Sókrates měl na Platóna velký vliv. Od Sókrata samotného se nám však žádná jeho písemná tvorba nedochovala, protože jeho práce spočívala ve vedení rozhovorů s lidmi. I pro Platóna byl stěžejní jeho verbální projev, protože byl toho názoru, že jeho psané názory, jeho jádro nauky by bylo nepochopeno. O tomto jádru říká: „*Ode mne není žádného spisu a také nikdy nebude; neboť to jinak nelze povědět jako jiné nauky, nýbrž z hojného společného zkoumání té věci a ze soužití jako plamen vznícený od vylétlé jiskry vznikne to najednou v duši a pak se již samo živí*“ (Störig, 1993, s. 118).

I tak napsal Platón mnoho spisů, které byly také přeloženy do češtiny. Zejména František Novotný byl jedním z předních překladatelů. Platón psal více než pět desetiletí a jeho tvorbu můžeme podle I. Tretery rozdělit přibližně do tří stadií:

1. Rané sókratovské období, je to doba po Sokratově smrti, kdy je Platón pod velkým vlivem svého mistra. Patří sem pravděpodobně spisy: *Kritón* (o poslušnosti zákonů), *Ión* (o básnictví), *Hyppiás Menší* (o výchově k mravnosti), *Euthyfrón* (o zbožnosti), *Lysis* (o přátelství), *Lachés* (o statečnosti), *Charmidés* (o uměřenosti či rozumnosti), *Hyppiás Větší* (o krásu), *Menón* (o učitelnosti ctnosti), *Protágorás* (o výchově k ctnosti a mravnosti), *Gorgiás* (o rétorice), *Obrana Sokrata*, *Ústava* (I. kniha).

2. Období zralosti (asi 387-367), do tohoto období patří díla, kde se Platón zabývá teorií idejí: *Faidón* (o nesmrtelnosti duše), *Symposion* (o lásce), *Ústava* (II. až X. kniha), *Kratylos* (o jazyce), *Faidros* (o kráse a idejích).

3. Pozdní období (asi 367-347), v tomto období začíná používat Platón více kritických stanovisek, patří sem díla: *Parmenidés* (O teorii idejí), *Sofistés* (o pravém a zdánlivém vědění), *Politikos* (o dokonalém státníkovi), *Timaios* (o vzniku světa a o přírodě), *Kritiás* (o Atlantidě), *Filébos* (o poměru slasti a dobra) a *Zákony*, které byly filozofovým posledním dílem (Tretera, 1996, s. 78-79).

Osoba samotného Sókrata vystupuje v dílech ve většině v hlavních rolích, díla jsou téměř všechna psaná formou dialogu a jen těžko lze poznat, které myšlenky jsou doopravdy Sókratovy a kdy využívá Platón jeho osoby k vyjádření postojů vlastních.

Dialogy mají různou povahu, některé z nich jsou více dramatické, to jsou například dialogy *Symposion*, *Faidón* nebo *Prótagoras*, kde jsou ústředními postavami filozofové, básníci, lidé z různých společenských vrstev, kde je vůdčí postavou Sókrates. V těchto dílech můžeme pozorovat rozdílnost názorů specifických postav. Další dialogy jsou složitějšího charakteru, popisuje se v nich problematika dialektiky, patří k nim například dialog *Parmenidés* (Asmus, 1986, s. 182).

Platón je ve svých spisech výjimečný tím, že nerozděluje filosofii na určitá odvětví, ale dokáže více témat skloubit do jedné plnohodnotné struktury, o tom se můžeme přesvědčit například v dílech *Ústava* či *Faidros* (Ricken, 2002, s. 46-47).

V této bakalářské budu čerpat mimo jiné ze dvou stěžejních děl, těmi jsou *Ústava* a *Zákony*. Zabývají se zejména uspořádáním ideální obce. *Ústava* přechází od problematiky jednotlivce k problematice společnosti a je zde celé spektrum Platónovy filosofie. *Zákony* jsou jeho posledním dílem, které se také věnuje politice a důležitosti výchovy občanů (Störig, 1996, s. 119).

1.3 Základní filosofická východiska

Základem pro Platónovu filosofii je idea, kdy se zabývá rozdílem mezi existencí, konkrétně tím, že něco vzniká a bytím (Asmus, 1986, s. 183). Základem bytí jsou ideje, které se nemění a jsou tu pořád, tak jako bytí. Náš reálný svět je proměnlivý, patří do něj každodenní vznikání, které je mezi bytím a nebytím. V žebříčku důležitosti je na prvním místě idea *Dobra jako takového*, poté *morální hodnoty*, patří sem například krásno, spravedlnost, láska k vlasti. Dále následují *matematické úsudky* (přímka, trojúhelník...) a v závěru jsou *věci přítomné ve své přirozenosti*, to může být pes, stůl, strom, žena, hrnec apod. (Crescenzo, s. 72). Značnou pozornost Platón upíná k pozorování krásna, kdy je předmětem zkoumání skutečné krásno, to je krásné samo o sobě, které není závislé na okolnostech. V dialogu *Hippias Větší* je vysvětleno, že objekty smyslového světa jsou pojmenované krásnými ne v absolutním, ale jen v relativním smyslu (Asmus, 1986, s. 183).

Platón v dialogu používá Hérakleitovo tvrzení, které poukazuje na to, že je krásno relativní: „*Ten, kdo jako Hippias odpovídá na otázku, co je to krásno, jednoduchým uvedením nějakého dílčího předmětu smyslového světa, je nucen přiznat, že tento předmět již není absolutně krásným nebo dokonce není vůbec krásným ve srovnání s každým jiným*

předmětem, který nad ním vyniká v té souvislosti, v níž byl původní předmět uznán za krásný.“ (Asmus, 1986, s. 183). Platón tedy proti sobě staví nadsmyslové bytí, druh tzv. eidos proti smyslovým odrazům uchopitelných věcí (Asmus, 1986, s. 185).

Podle Platóna nelze poznat například stromy a zvířata, protože patří do světa zdání, který nezasluhuje skutečného poznání, tvrdí že: *„Kdesi existuje ideální strom stanovující normu a od něj obyčejné stromy odvozují svoji podobu.*“ (Fearn, 2004, s. 43)

K většímu pochopení bych uvedla známou citaci podobenství o jeskyni, která je často citována: *„Sókratés: A nyní, pokračoval jsem, představ si rozdíl mezi duší vzdělanou a nevzdělanou tímto podobenstvím. Pomysli si lidi jako v podzemním obydlí, podobném jeskyni, jež má ke světlu dlouhý vchod zšíří celé jeskyně; v tomto obydlí již od dětství žijí spoutaní na nohou i na šjích, takže zůstávají stále na témž místě a vidí jedině dopředu, ale nemohou otáčet hlavy, protože jim pouta brání; vysoko a daleko vzadu za nimi hoří oheň a uprostřed mezi ohněm a spoutanými vězni je nahoře příčná cesta, podél níž si myslí vystavěnou zídku na způsob přepážek, jaké mívají před sebou kejklíři a nad kterými ukazují své kousky.*

Glaukón: Dobře.

Sókratés: Mysli si pak, že podél této zídky chodí lidé a nosí všelijaké nářadí, přečnívající nad zídku, také podoby lidí a zvířat z kamene i ze dřeva i všelijak vyrobené, přičemž jedni z nosičů, jak se podobá, mluví, druzí pak mlčí.

Glaukón: Divný je ten tvůj obraz a divní vězňové.

Sókratés: Podobní nám, odpověděl jsem; neboť takoví lidé jistě by neviděli ze sebe samých ani ze svých druhů něco více než stíny, vrhané ohněm na protější stěnu jeskyně.

Glaukón: Jak by také uviděli, když jsou nuceni držet po celý život hlavu bez hnutí?

Sókratés: A co předměty, nošené podél zídky? Neviděli by z nich právě tolik?

Glaukón: Ovšem že.

Sókratés: A kdyby mohli vespolek rozmlouvat, jistě by myslili, že těmi jmény, které dávají tomu, co před sebou vidí, označují skutečně předměty.

Glaukón: Nutně

Sókratés: A což kdyby to vězení odráželo od protějška i ozvěnu? Kdykoli by promluvil někdo z přecházejících nosičů, nemyslíš, že by pokládali za původ toho hlasu jedině právě ten přecházející stín?

Glaukón: Při Diovi, dozajista.

Sókratés: U takových lidí tedy, děl jsem, by veskrze za pravdu neplatilo nic jiného než stíny těch umělých věcí.

Glaukón: Docela nutně.

Sókratés: Nuže pozoruj, jak by to asi bylo s jejich vyproštěním a vyléčením z pout a nerozumnosti, kdyby se jim ho přirozeně dostalo, a to takto. Jeden z nich je vyproštěn z pout a přinucen náhle vstát a otočit šíji a jít hledět vzhůru ke světlu. Z toho všeho by cítil bolest a pro mžitky v očích nebyl by schopen dívat se na ony předměty, jichž stíny tenkrát viděl; coby asi řekl, kdyby mu někdo tvrdil, že tenkrát viděl jen přeludy, nyní však, že zří správněji, jsa mnohem blíže skutečnosti a obrácen k předmětům skutečnějším, a kdyby ho nutil, ukazuje mu na každý z předcházejících předmětů, odpovídat na otázku, co to je? Nemyslíš, že by byl v nesnázích a domníval se, že věci, které tehdy viděl, byly pravdivější než ty, které mu jsou nyní ukazovány?

Glaukón: Mnohem pravdivější.

Sókratés: Nuže a kdyby ho docela nutil hledět do světla samého, že by ho bolely oči a že by se obracel a utíkal k tomu, nač se dovede dívat, a měl za to, že toto je vskutku zřetelnější než co se mu ukazuje?

Glaukón: Tak jest.

Sókratés: Kdyby pak jej někdo odtamtud násilím vlekl tím drsným a příkrým východem a dříve ho nepustil, až by ho vyvlekl na světlo sluneční, zdali pak by při tom vlečení netrpěl bolesti a nevzpouzel se, a když by přišel na světlo, zdali pak by jeho oči, zalité září, mohly vidět něco z toho, co by mu nyní bylo jmenováno skutečným světem?

Glaukón: Jistě ne, aspoň ne hned.

Sókratés: Ano, myslím, že by potřeboval si zvyknout, kdyby chtěl uvidět, co je nahoře.

A nejprve by zíral nejsnáze na stíny a potom na obrazy lidí i ostatních předmětů, zrcadlící se na vodních plochách, později pak na ty předměty samy; dále pak by snesl pohled na tělesa nebeská a na samu oblohu snáze v noci, kdy by se díval na světlo hvězd a měsíce, než ve dne na slunce a sluneční světlo.

Glaukón: Jak by ne?

Sókratés: Konečně pak, myslím, byl by s to, aby popatřil na slunce, ne na jeho obrazy ve vodě nebo na nějaké jiné ploše, nýbrž na ně samo o sobě na jeho vlastním místě, a aby se podíval, jaké je.

Glaukón: Nutně.

Sókratés: A potom již by si o něm učinil úsudek, že ono je, co způsobuje roční počasí a oběh roků a všechno spravuje ve viditelném světě a že je nějak původcem i všeho toho, co viděli tam dole.

Glaukón: Patrně, že by k tomu potom došel.

Sókratés: A což když si vzpomene na své dřívější obydlí a na tamější vědění a tehdejší své spolu vězně, nemyslíš že by sám sebe pokládal za šťastného pro tu změnu, oněch pak by litoval?

Glaukón: Ba jistě ...

Sókratés: Uvaž i toto, děl jsem. Kdyby takový člověk sestoupil nazpět a posadil se na totéž místo, zdali by se mu oči nenaplnily tmou, když by náhle přišel ze slunce?

Glaukón: Ba jistě

Sókratés: Tu pak kdyby zase musil posuzovat ony stíny a závod s oněmi, kteří zůstali stále vězni, dokud má mžitky před očima a dříve než by se mu oči uklidnily - a toto zvykání by netrvalo zrovna krátce – zdali pak by nebyl k smíchu a zdali by se o něm neříkalo, že přišel z té cesty nahoru se zkaženým zrakem a že to nestojí ani za pokus chodit tam nahoru? A kdyby se někdo pokoušel je vyprošťovat z pout a vést nahoru, zdali pak by ho nezabili, kdyby ho nějak mohli rukama uchopit a zabít?

Glaukón: Dozajista.

Sókratés: Tento tedy obraz, milý Glaukone, připojme celý k tomu, co bylo řečeno nahoře; prostor, jevící se zraku, je jako ten žalářní příbytek a světlo ohně v něm hořícího je síla slunce; k tomu pokládej výstup nahoru a dívání se na věci nahoře za vzestoupení duše do pomyslné oblasti a nechybiš se mého mínění, když si je přeješ slyšet, bůh sám ví, zdali je pravdivé. Nuže jak já to vidím, je to tak: v oboru poznání spatřuje se na konci, a to jen stěží, idea dobra, když však je spatřena, je o ní soudit, že ona je všemu původcem všeho pravého a krásného, neboť i ve světě viditelném zrodila světlo a jeho pána, slunce, i v oboru pomyslném, kde je sama paní, poskytla lidem pravdu a rozum; jí musí spatřit ten, kdo chce rozumně jednat, ať v soukromí, ať v obci“ (Platón, 2001, s. 514b-517a).

Platón ve svém podobenství o jeskyni využívá kontrastu světla a tmy, právě Slunce zde hraje velkou roli, je světlem a nutí nás vnímat vše kolem nás. Je také příčinou hledání pravdy a poznání, tato příčina je Platónem nazývána *ideou dobra* (Fearn, 2004, s. 44), která je v žebříčku významu idejí na nejvyšší pozici (Ricken, 2002, s. 73). Vnímání a poznání má pro Platóna rozdílný význam, protože smysly mohou být v procesu poznání nespolehlivé. Naopak poznání, kterého člověk docílí prostřednictvím něčeho o něčem, má být neomylné, je ale důležité rozumně uvažovat (Fearn, 2004, s. 44).

2 Platónovo pojetí člověka

2.1 Problematika duše

„Platon si představoval lidskou duši jako činitele ovládajícího a řídícího tělo a zároveň jako původce všeho poznání. Duše je bytost nezávislá na těle přesto, že je s ním úzce spojena neboli, jak se Platon též někdy vyjadřuje, v něm uvězněna“ (Souček, 1946, s. 6).

Faidón je popis posledního Sokratova a Platonova dialogu před popravou Sokrata. Sokrates si stojí za svým životním postojem a uvádí, proč se nebojí smrti. Platón skrze Sókrata uvádí některé důvody pro své přesvědčení.

Člověk má tělo a duši, tělo nemá pro Platóna žádnou hodnotu, protože se mění a je pomíjivé oproti duši (Ricken, 2002, s. 74). Hlavní myšlenkou je, že duše je nesmrtelná. To podporuje Platón v dialogu *Faidón* důkazem, že věci vznikají ze svých opaků, takovým opakem může být jejich zvětšování a zmenšování, konkrétně, aby se něco mohlo zmenšit, muselo to dříve být menší a platí to i naopak. Není tomu tak pouze u zvětšování a zmenšování, ale také například horší vzniká z lepšího, silnější ze slabšího apod. Hlavním tvrzením je pro Platóna fakt, že protikladem „být živý“ je „být mrtvý“, tedy z mrtvého vzniká živé a z živého mrtvé. Právě toto je důkazem, že duše těch, kteří zemřeli, někde přebývají a odtud se vracejí zpět. Kdyby živé vznikalo z něčeho jiného než z mrtvého a pak by umíralo, tak by se stalo podle Platóna to, že by se za nějakou dobu vše stalo mrtvým (Platón 2005, s. 29-30). Dalším důkazem je, že duše existovala už před narozením, protože má předobraz věcí, které ještě neviděl, znamená to, že si duše rozpomíná. Dalším tvrzením je, že existuje jsoucno složené a jsoucno jednoduché, které se nemůže rozkládat, do něho zařazuje právě duši (Ricken, 2002, s. 74).

V dialogu *Faidros* Platón hovoří o duši jako principu života. Tvrdí, že to, co se neustále pohybuje, je nesmrtelné, ale tím je jen to, co si dává pohyb samo ze sebe, tj. počátek pohybu. Ve zmíněném dialogu píše: *„Jediné to, co pohybuje samo sebe, nikdy se nepřestává pohybovat, protože neopouští samo sebe, nýbrž toto jest všem jiným věcem, které se pohybují, zdrojem a počátkem pohybu.“* (Platón, 1958, s. 27). To, že počátek samotný nevzniká, vysvětluje tak, že pokud předpokládáme, že všechny věci vznikají z počátku, tak počátek sám z ničeho vznikat nemůže, protože už by nebyl počátkem. Z toho vyplývá, že pokud počátek nevzniká, tak nemůže ani zaniknout. Kdyby počátek

zanikl, tak by nemohl z ničeho vzniknout, jestliže všechno vzniká právě z něj, nevzniklo by tak už vůbec nic. Za počátek pohybu Platón považuje to, co pohybuje samo sebou. A to, co je počátkem pohybu, také nemůže vzniknout ani zaniknout, protože by se pak vše zastavilo a už by se nic nerozhýbalo, protože by nebyl žádný zdroj. Tady vidíme tedy další pohled na to, proč je duše nesmrtelná (Platón, 1958, s. 27).

V Ústavě se Platón také zabývá otázkou, jestli je duše nesmrtelná. Vysvětluje, proč duše po smrti člověka nezaniká. Pro každou věc existuje nějaké zlo a dobro, například pro tělo je zlem nemoc. Zlo dělá věci špatnými, rozkládá je a ničí. Co je ale dobré nebo ani zlé ani dobré, nemůže být zničeno. „*Jestliže tedy mezi jsoucný nalezneme věc, která sice má má své zlo, jež ji činí špatnou, ale toto zlo není s to, aby ji svou ničivou působností docela rozkládalo, neuznáme hned, že pro věc s takovou přirozeností není zkázy?*“ (Platón, 2001, 608 d-609b).

2.1.1 Mohutnosti duše

V Ústavě Platón uvádí, že každý jednotlivec má stejné vlastnosti, jako jsou v obci. Právě od jednotlivců se dostala vlastnost vznětlivosti do obce. Dalšími vlastnostmi jsou touha po vědění a smysl pro hmotný zisk, právě tato vlastnost je v převaze u Foiničanů. Platón dále zkoumá, jestli člověk při svých aktivitách využívá toho samého činitele nebo pro každou jiného.

„*Jedním z činitelů v nás se učíme, jiným se vzněcujeme a zase čímsi třetím si žádáme libých stavů, spojených s jídlem a plozením a všeho, co s tím jest příbuzné – či užíváme celé duše při každé z těch činností, kdykoli se k ní vzchopíme*“ (Platón, 2001, 435e-436b).

Dalším tvrzením je, že nejde chtít dělat několik činností opačně v tu samou dobu. Je zde uveden příklad, že nemůžeme říct o člověku, který stojí, ale zároveň pohybuje rukama a hlavou, že ten samý člověk stojí a i se pohybuje. Také se každý předmět pojí s žádostí. Jakost předmětu bývá určována průvodními činiteli, například žízeň si žádá nápoj a každý člověk touží po dobrých věcech. Pokud si člověk žádá nápoj, žádá si dobrý nápoj. Také je možnost, že vznikne situace, kdy se něčemu bráníme, vede nás k tomu rozum. Pudy nás ale vedou k opaku. V takové situaci na nás působí dvě složky duše, *rozumová* a to čím toužíme po lásce a jiných žádostech, složka nerozumová. Platón ji nazývá *žádostivá* duše. Je zde také třetí složka duše, *vznětlivá*. Ta je nápomocná rozumové k řízení složky žádostivé,

kteřá zabírá největší část duše, touží po tělesných rozkoších, a proto musí být ovládána (Platón, 2001, 436b-442b).

2.1.2 Duše po smrti člověka

Po smrti se mrtvé tělo člověka začne rozkládat a duše, která je neviditelná, odchází do Hádovy říše. Toto místo je čisté, božské a neviditelné. Podle Platóna se sem dostanou jen duše, jsou čisté a neberou si s sebou nic z těla. Platón ve Faidónu tvrdí, že dobrá duše neměla s tělem dobrovolně nic společného (Platón, 2005, 80c-80e).

V dialogu Platónův Sókratés říká Kebétovi: *„Jistě tedy, když se to s ní takto má, odchází k něčemu sobě podobnému, neviditelnému, božskému, nesmrtelnému a moudrému, a když tam přijde, dostává se jí, aby byla blažena, protože je zbavena bloudění a nerozumnosti a strachů a divých lásek i ostatních lidských zel, a jak se říká o zasvěcených, opravdu tráví ostatní svůj čas s bohy* (Platón, 2005, 81a).

Duše, která se o tělo starala a milovala ho, vychází z těla nečistá. Byla opojena rozkoší a neposlouchala rozum. Taková duše bloudí mezi hroby a je ji možno i vidět, protože jen čistá duše je neviditelná. Je to trest za to, že žila špatný život ve zlém člověku. Nakonec se opět dostane do těla tvora, který je takový, jaká byla duše za svého života. *„Například ti, kteří hověli labužnictví a chlíplosti a pijáctví a nedovedli se toho vystříhat, ti na sebe berou pravděpodobně podobu oslů a takových zvířat“* (Platón 2005, 81b-81e).

Duše těch, kteří se chovali ctnostně a spravedlivě se vtělí do tvorů, zvířat nebo lidí takových, jaké si duše zaslouží. Ze zvířat to může být například včela nebo mravenec a z lidí řádný člověk (Platón 2005, 82b).

Jen duše filosofů jsou pevné, vzdávají se všech tělesných žádostí, a proto jejich duše přicházejí do rodu bohů. Jen milovníci vědění poznávají, že duše je spoutaná v jejich těle jako v žaláři. Je důležité, aby se tato duše vyprostila a vystoupila vzhůru, aby nedůvěřovala ničemu jinému než sama sobě. To, co pozoruje skrze něco a ne skrze sama sebe, je nepravdivé (Platón, 2005, 83b).

2.2 Dobra a jejich třídění

Hlavní složkou lidské zkušenosti a moudrosti je dobro. Platón toužil po uskutečňování dobra, snažil se docílit pevného poznání, co je dobro pro člověka a pro společnost. Platón rozděloval dobra na vnější (bohatství, zdraví, krása, moc a jiné)

a duševní (rozumnost, spravedlivost, statečnost a moudrost), své místo má také dobro myslitelské, což je poznání (Novotný, 1949, s. 320-321).

Podle Novotného provádí Platón třídění dober v Zákonech: „*Dobra jsou dvojí, „lidská“ a „božská“, dobra lidská jsou menší a závisí na dobrech božských. Mezi „lidskými“ dobry je na prvním místě zdraví, na druhém krása, na třetím tělesná síla, na čtvrtém bohatství; z „božských“ dober na první je moudrost, druhá rozumný stav duše, třetí spravedlnost, čtvrtá statečnost. Jak patrné, nazývá tu Platón „lidskými“ dobry hodnotné vlastnosti tělesné a příznivý stav majetkový, kdežto duševní přednosti jsou mu dobry „božskými“; název „božský“ tu ovšem neznamena nic než vyšší stupeň hodnoty*“ (Novotný, 1949, s. 322).

Další rozdělení druhů dober je podle důležitosti, nejvýznamnější jsou dobra, která souvisí s duší, dále jsou to dobra tělesná a třetí jsou dobra, kterými jsou hmotné statky. Také zla mají své rozdělení: „*týkají-li se jmění, těla či duše; zlem prvního druhu je chudoba, druhého nemoc, třetího nespravedlnost, nevědomost, zbabělost a podobné vlastnosti. Nejošklivější z vyjmenovaných špatností prohlašuje Platón v Gorgiu nespravedlnost*“ (Novotný, 1949, s. 323).

S dobrem souvisí také libost, tato libost může být kladná i záporná, zajímavé je, že i zápornou libost v některých případech řadíme mezi dobra. Glaukon v Ústavě rozděluje na tři druhy: „*První druh dobra jsou, která máme rádi pro ně sama, jako radost a neškodné libosti; druhý druh – podle Sókratova mínění nejkrásnější – jsou dobra, která máme rádi pro ně sama i pro jejich účinky, jako například rozumově myslit, vidět, být zdravý; třetí druh dober jsou věci lopotné, ale svými účinky prospěšné, jako když provozujeme tělocvik, když se dáváme léčit, když se zabýváme lékařstvím nebo jiným výdělečným zaměstnáním; k tomuto třetímu druhu náleží i námahy, které člověku přinášejí dobrou pověst*“ (Novotný, 1949, s. 328-329).

2.3 Základní ctnosti

V této části se nejdříve budu zabývat samotnou zdatností (ctností), která je založena na vědění. Dále přiblížím základní čtyři ctnosti (zdatnosti), které Platón uznává a které hrají velkou roli ve společnosti (Störig, 1993, s. 123).

V dialogu Menón se Platónův Sókrates ptá Menóna, co je podle něj zdatnost. Menón tvrdí, že zdatností je mnoho, záleží například, jestli je to zdatnost ženy nebo muže,

také záleží na činnosti, ke které se vztahuje. Rozdělil zdatnost podle toho, ke komu se vztahuje. Například uvedl zdatnost spravovat obec nebo zdatnost ženy se dobře starat o domácnost. Platón však uvádí, že i když je jich mnoho, mají všechny jen jeden druhotný vid, to znamená, že jedno, jestli činnost vykonává žena nebo muž. Zdatnost znamená, že je činnost vykonávána dobře. Toho se docílí jen, když je vykonána spravedlivě a rozumně. Dobří lidé jsou ti, kteří se stanou spravedlivými a rozumnými (Platón, 2000, 71d-73b).

Zdatnost jako taková je ve své podstatě dobro samo, dobrými se stáváme právě zdatností. Když se staneme dobrými, jsme i prospěšní, protože všechny dobré věci jsou prospěšné. Do věcí, které nám prospívají, řadí Platón například zdraví, sílu, krásu, bohatství a jiné. Tyto věci jsou prospěšné, jen pokud je získáváme s rozumem, bez rozumu by mohly být škodlivé. Rozumovost je tedy zdatností (Platón, 2000, 87d-89a).

Podle Platóna jsou čtyři základní ctnosti. Jsou to moudrost, statečnost, uměřenost a spravedlnost. *„První tři odpovídají třem složkám duše: moudrost je zdatnost rozumu, statečnost je zdatností vůle. Třetí, která byla právě nazývána uměřeností, se řecky nazývá sófrosyné. Toto slovo sófrosyné znamená rovnováha, schopnost najít pravý střed mezi požitkem a askezí, mezi přísností a shovívavostí, a ve vnějším vystupování zachovávat ušlechtilou slušnost, která má k neohrabané důvěrnosti stejně daleko jako k odmítavé chladnosti. Ve spravedlnosti jsou všechny ostatní zdatnosti zahrnuty, spočívá ve vyváženém poměru tří částí duše a jejich zdatností“* (Störig, 1993, s. 123).

Moudrost (Sofia) se nepokládá za vlastnost, která slouží u obyčejných činností, ale především je důležitá při řízení státu. Přísluší proto jen úzké vrstvě lidí a tou jsou strážci a vládci (Hegel, 1965, s. 181). To, co činní strážce moudrými je také to, že se musí odvrátit od hodnot smyslového světa ke skutečnému světu idejí (Novotný, 1949, s. 366).

„Jde o vědění, kterého se užívá při uvažování ne o některé jednotlivosti z obecních potřeb, nýbrž o obci celé, jakým způsobem by žila v poměru co nejlepším jak sama k sobě, tak k ostatním obcím“ (Platón, 2001, 428d).

Moudrými vládci můžou být pouze filozofové, musí to být filozofové skuteční, ne takový, kteří tak působí jen navenek, skutečným filozofům záleží na pravdě a jen tak může být v obci spokojený život (Novotný, 1949, s. 239).

Další ctností, kterou Platón v Ústavě uvádí je *statečnost*. To, jestli můžeme nazvat obec statečnou, záleží na válečnících. Se statečností také souvisí nezapomínat

na nebezpečné věci, tomuto se válečníci naučili při výchově. Statečnost je také schopnost se za každé okolnosti zachovat správně (Platón, 2001, 429b-430b). „*Statečnost (Andria) pevně utvrzuje spravedlivé a zákonům přiměřené mínění proti tomu, čeho se třeba obávat. Je-li statečnost upevněna v mysli, nedojde ke kolísání ani působením žádostivosti, ani požitku*“ (Hegel, 1965, s. 182).

Třetí ctností je *uměřenost* (Sofrosyné) není omezena na určitou složku obyvatel, ale objevuje se u celé společnosti. Tato ctnost je harmonií a mají ji všichni, kteří dokážou ovládat své žádosti a vášně. (Hegel, 1965, s. 182). Umírněný člověk by měl být „silnější sám sebe“, to znamená, že není slabochem, protože u něj převládá lepší nad horším. U mravně slabšího lidu, žen a dětí nacházíme nejvíce žádostí, rozkoší a slastí a lidí nejlépe vychovaných, kterých je jen málo, najdeme jen uměřené žádosti a city (Platón, 2001, 431a-431d).

K dokonalosti zbývá už jen poslední ctnost a tou je *spravedlnost*. Aby se jí dosáhlo, je důležité, aby každý pro obec konal jen jednu práci a to tu, ke které je způsobilý a staral se jen o ní, to znamená, že se musí vyvarovat mnohodělnosti. To, co by nejvíce uškodilo obci, by bylo, kdyby si lidé měnili svá povolání nebo se snažili dělat obojí. Kdyby chtěl například rolník nebo bojovník vykonávat práci strážce nebo obojí. Toto přestupování z jedné třídy do druhé by bylo největším zločinem proti obci samé a takový zločin je nespravedlností (Platón, 2001, 433d-434c).

Bez spravedlnosti není možné, aby se ostatní ctnosti (*moudrost, statečnost a uměřenost*) udržely, protože vznikají právě na jejím základě (Hegel, 1965, s. 183). „*Spravedlnost se projevuje jak ve vnějších jednáních, že každý uskutečňuje své záměry tak i ve vnitřním životě člověka, že každý duchovní moment dosahuje svého práva a nevměšuje se do záležitostí jiných a nechává je rozvinout se*“ (Hegel, 1965, s. 184).

Jako jsou v obci tři stavy, tak jsou v duši tři části, rozumová, žádostivá a vznětlivá (srdnost), která stojí na straně rozumu: „*Zdatnost rozumu dělá člověka moudrým, zdatnost vznětlivé části statečným, soulad všech částí, uznávající nadvládu části rozumové, rozumným. Duše je spravedlivá, jestliže každá z těchto tří částí koná svůj úkol: jestliže rozum vládne, srdnost mu pomáhá a žádostivost se dává od nich ovládat. Nespravedlnost je rozboj těch tří složek, mnohodělnost a neoprávněné domáhání nadvlády*“ (Novotný, 1948, s. 167).

V Ústavě se také dovídáme o různých názorech na *spravedlnost*, podle Simonida spravedlivé znamená dávat každému, co jsme mu dlužní, podle Polemarcha spravedlivé je přátelům prospívat a nepřítelům škodit, na to má ale Platónův Sókrates opačný názor, dokazuje, že někomu škodit, nezáleží, jestli příteli nebo někomu jinému, je věcí člověka nespravedlivého. Spravedlivý člověk nikomu a nikdy neškodí (Platón, 2001, 432-436a).

3 Platónovo pojetí společnosti a státu

3.1 Obec a její vznik

Státně organizovanou společnost, řecky polis, překládáme jako „obec“. Byla takovým městským státem, který se vyznačoval určitým venkovským územím, obec byla svébytná a soběstačná. Konkrétním příkladem obce jsou Athény. *„Plnoprávný příslušník obce je občan, polités; správa veřejných věcí jako zvláštní obor činnosti je politika, politiké. Je i zvláštní občanská dobrost, areté politiké; při výkladu o pojmu dobrosti se ukázalo, že občanská dobrost pojímá buď jako praktická schopnost řídit obecní věci nebo jako mravní ctnost“* (Novotný, 1949, s. 543).

Z Platónovy Ústavy se dovídáme, že obec vzniká z důvodu lidské nesoběstatečnosti. Každý člověk má své potřeby a nedokáže je naplnit bez pomoci druhých. Tomuto shromáždění pomocníků, kde jeden člověk pomáhá druhému k určitým potřebám, dává Platón jméno obec. Lidská potřeba je tedy jedním ze základních faktorů, proč obec vzniká. Mezi základní potřeby lidí v obci patří zejména potrava, obydlí a oděv. Aby byly tyto potřeby co nejefektivněji naplněny, je podle Platóna důležitá dělba práce. To znamená, že každý dělá jednu práci, která mu jde nejlépe, ke které má nadání a nezdržuje se jinou činností, ke které nemá vlohy (Platón, 2001, 369b-370b).

Ti, kteří vykonávají svá povolání k ukojení základních potřeb, budou potřebovat k práci nástroje, to znamená, že bude potřeba dalších řemeslníků. Domácí výroba také nevystačí, takže je nutný i dovoz a s tím spojené další vzrůstání různých potřeb, takže se obec rozrůstá. S navyšováním lidí a nových řemesel v obci, narůstá i lačnost lidí po různých věcech, kterými si zpřijemňují život. K tomu všemu budou obyvatelé potřebovat větší území, není tedy jiné možnosti než odejmout území sousedů. Vše tak spěje k rozpoutání války, pro kterou bude potřeba dobře vycvičených vojáků. Tuto „novou obec“ nazývá Platón nezdravou (Platón, 2001, 370d-373d).

Zdravá obec je podle Platóna taková, která je skromná, vede prostý, ale kvalitní život a nedává tak příležitost k možnému rozpoutání války.

3.2 Ideální stát

V této části se budu zabývat tím, jak by měl ideální stát vypadat, jsou to však jen Platónovy představy, které nepopisují reálný vznik takového státu. Proto můžeme hovořit

o utopii (Hlavinka, 2008, s. 58). „*Ústavu Platónova ideálního státu lze označit jako aristokratickou sofokracii – to je vláda nejlepších z moudrých občanů*“ (Hlavinka 2008, s. 59). Základním faktorem ideálního státu je spravedlnost, to jaké postavení a zaměstnání má každý občan vděčí právě jí (Asmus, 1986, s. 234). Ideální obec se značí jednotou, to znamená, že každý občan by měl dělat to, k čemu má nadání. Je-li tedy například syn rolníka nadaný pro úlohu strážce, mělo by mu to být umožněno (Platón, 2001, 423b).

Jak už z předešlého textu možná vyplynulo, Platón dělí obyvatelé do tří skupin, tří stavů: vládnoucí (filozofové), bojující (vojáci) a pracující (rolníci a ti ostatní). Důležitý poznatek je, že člověk, který se narodí v určité třídě, v ní zůstává celý život. Zařazování do tříd je tedy dědičné. Může však dojít k výjimce, to tehdy když je někdo povýšen za zásluhy nebo naopak může klesnout do nižší třídy za nějaký prohřešek. „*Jste všichni bratři, ale když vás božstvo tvořilo, zamíchalo zlato do těch, kteří byli určeni k vládnutí, stříbro do pomocníků a bronz do ostatních pracovníků*“ (Crescenzo, 2004, s. 64).

O třídě řemeslníků se Platón ve svých spisech velice nezmiňuje. Jsou ale důležitou složkou obyvatel, protože zajišťují materiální zabezpečení obce, projevuje se u nich zejména žádostivá složka duše (Hlavinka, 2008, s. 59).

3.2.1 Život a výchova strážců v Platónově ideálním státě

Strážci mají ve státě velmi důležitou roli, protože ji střeží před vnějším i vnitřním nepřítelem. Musí vykonávat pouze tuto činnost a nerozptylovat se žádnou jinou prací a musí projít co nejodbornější přípravou a výcvikem. Strážce musí mít také určité vlastnosti. Nesmí mu chybět síla, statečnost, moudrost, také musí být bystrý a rychlý. Důležitou vlastností, která by strážci také neměla chybět, je vznětlivost. Tu by měl strážce využít proti nepřátelům, naopak k bližním, by se měl chovat mírně. Platón přirovnává tyto opačné vlastnosti k ušlechtilým psům, kteří se k blízkým lísají a na cizí štěkají (Platón, 2001, 374e-375d).

Strážci jsou dlouhodobě vychováváni výcvikem těla, tělocvikem a výcvikem duše, vzdělání múšické. Vychovávat strážce však musíme už od dětství, podle Platóna je velmi důležité začít učit dítě múšické výchově již od útlého věku a radí sem učení o bájích. Platón tvrdí, že i vyprávěním bájí je dítě vychováváno: „*Neboť mladý hoch není s to, aby rozeznal, co jest alegorie, a co ne, nýbrž cokoli přijme v tak útlém věku do svého vědomí, to se obyčejně stává nesmazatelným a nezměnitelným; proto tedy jistě vši silou jest dbáti o to, aby ta první vypravování, která slyší, obsahovala myšlenky po stránce mravní*

co nejkrásnější“ (Platón, 2001, 378d-e). Platón tedy nechce připustit, aby děti slýchávaly báje náhodně vzniklé, ale má být hlídáno, aby básníci tvořili báje podle určitých zásad a s vhodným příběhem, tak aby v nich byli dobré vzory a vyloučen strach ze smrti. Platón tvrdí, že touto lží nedělá nic špatného, právě naopak, je to ku prospěchu budoucích strážců (Platón, 2001, 376e-379).

Můžeme zde spatřit určitý znak cenzury, kdy chce Platón tajit informace před společností zřízením správců sice s cílem pro dobro obce, ale použitím lži.

Platón klade větší význam duši před tělem, proto je múzické vzdělání důležitější než gymnastika. Vede člověka k milování krásna. „*Vychovávání hudbou je proto nejúčinnější, že při něm nejvíce vnikají do nitra duše rytmus a harmonie a nejsilněji ji uchvacují, přinášejíce ladnost, a je-li kdo dobře vychováván, činí jej ladným, pakli ne, naopak? A dále proto, že kdo má potřebné hudební vychování, má nejbystřejší zrak pro nedostatky a vady buď lidských děl nebo děl přírody a správně se nad nimi horší, krásné věci chválí a s radostí je přijímaje do duše má z nich potravu a stává se krásným a dobrým, kdežto věci ošklivé správně odsuzuje a nenávidí jich hned v mládí, ještě dříve než jest s to, aby pochopil rozumový důvod, a když pak přijde rozum, vítá jej člověk takto vychovaný, poněvadž je pro svou příbuznost s ním on nejlépe poznává*“ (Platón, 2001, 402e).

Tělesné zdatnosti by se měli strážcové učit také od mládí a po celý život. „*Jejím zvláštním účelem byla u mužské mládeže sportovní příprava pro tělocvičné závody o národních slavnostech a bojová příprava pro konání branné povinnosti ve válce, u dívek, pokud se jim dostávalo záměrné tělesné výchovy, jako zejména ve Spartě, měla účelem vypěstovati zdravé a silné matky*“ (Novotný, 1949, 466). S tělesnou výchovou se má podle Platóna začít dokonce již před jeho narozením. Matka ještě nenarozeného dítěte by měla mít dostatečný pohyb, Platón se v *Zákonech* konkrétně zmiňuje o procházkách, pohyb matky totiž účinkuje na tělo i duši ještě nenarozeného dítěte (Platón, 1961, s. 173). „*Hýbání těla i duše zcela malých dětí, prováděné co nejvíce po celou noc i celý den, je prospěšné všem dětem, zvláště však nejmladším, a aby žily tak – kdyby to bylo možné – jako by stále pluly na lodi, takto však je třeba to dělat s novorozenci dětmi aspoň co nejpodobněji tomu*“ (Platón, 1961, s. 174).

Děti od tří do šesti let se společně schází v obvodních svatyních, kde si pod dozorem chův hrají. Tyto chůvy se starají, aby se děti chovaly slušně, bujnost se trestá (Platón, 1961, s. 178). „*V šesti letech jsou děti rozděleny podle pohlaví: chlapci bud'te ve*

společnosti s chlapci a právě tak dívky mezi sebou. Avšak obojí se musí obracet k učení, hoši k učitelům jízdy na koni, střelení z luku, metání oštěpy a prakovnictví – a také dívky, jestliže s tím souhlasí, a to až do naučení – a co nejvíce k užívání zbraní“ (Platón, 1961, s. 178).

Děti jsou na koních vedené do války k pozorování, a když je to možné, dostanou se i ke krvi. Je nutné děti přiblížit k bojům, aby okusily hrůzy válek a byly připraveny na budoucí povolání do války. *„Tu pak kdo by se ve všem tom jevil pokaždé nejobratnějším, v tělesných námáhách, v učení i v hrůzách, má být vybrán do jakéhosi zvláštního oddělení.“* Ti, co jsou takto vybráni, jsou v gymnáziích dva až tři roky zdokonalováni v tělesných cvičeních, což je další velkou zkouškou. Jen nejlepší z nich jsou ve dvaceti letech před ostatními vyznamenáni a pokračují pak dále vzdělávání a jen někteří jsou nadáni k dialektice (Platón, 2001, 536e-537d). Ve třiceti letech jsou vybráni pouze ti, kteří i nadále vytrvali v učení a dalších povinnostech a došli pomocí pravdy až k pravému jsoucnu. Teprve v padesáti letech jsou zmocněni k řízení obce (Platón, 2001, 537d-540a).

Nyní bych uvedla některá z omezení strážců v jejich osobním životě. Například by se měli zdržet opilosti, různých pochutin a také žen, protože jejich tělo by mělo být neustále při síle (Platón, 2001, 403e-404d). Strážci by se v životě věnovali stejně múzické, tak i tělesné výchově, protože když se zabývají jen tělocvikem, jsou pak hrubí a drsní, když jen umění múzickému, tak jsou pak příliš měkkí a klidní. Když se však věnují oběma oborům, jsou v harmonii a ten kdo je harmonický, je uměřený, ale i statečný (Platón, 2001, 410d-411).

Dále Platón v Ústavě dělí strážce na ty, co se stanou správci (vladaři), a ty, kteří se podle nich budou řídit. Správci jsou věkově starší a jen ti nejlepší ze strážců, základní předpoklad je ten, že pro ně je nejdůležitější blaho obce. V tomto přesvědčení musí být stálí, vždy musí konat vše pro prospěch obce a nikým a ničím se nesmí nechat ovlivnit, proto jsou zkoušeni v různých etapách svého života, jen ti, kteří prokážou svoji statečnost a odolání rozkoším, se může stát nejlepším strážcem. Naopak ti, kteří takovou zkouškou neprojdou, budou vyloučeni (Platón, 2001, 412c-414a). *„Nebylo by tedy nejsprávnější nazývat tyto muže vlastními strážci jak vůči vnějším nepřátelům, tak vůči vnitřním přátelům, aby jedni nechtěli, druzí nemohli působiti zlo, kdežto mladé muže, které jsme*

dosud nazývali strážci, nazývati spojenci a pomocníky strážců v jejich zásadách?“ (Platón, 2001, 414b).

Strážci v Platónově ideálním státě dostanou skromné, ale dostačující obydlí, tak aby mu nic nepřekáželo žít podle zásad strážce. Žádný by neměl vlastnit majetek, kromě toho nejnutnějšího, bydlí spolu s ostatními a jejich bydlení by mělo být každému přístupné, také nedostávají žádné peníze, jen základní obživu. *„Jakmile však budou mít sami svou vlastní půdu, své domy i peníze, budou místo strážců hospodáři a rolníky, ostatním občanům se stanou místo spojenců nepřátelskými pány, po celý život budou jen nenáviděti a nástrahy činiti, zatímco jiní budou nenáviděti jich a jim nástrahy činiti, a daleko více a silněji budou se báti nepřátel vnitřních než zevnějších, až pak se posléze octnou sami i ostatní občanstvo na pokraji záhuby“* (Platón, 2001, 416d-417b).

Z Ústavy se dovídáme, že i ženy mohou vykonávat povolání strážce, jsou k tomu vycvičeny stejně jako muži a stejně se s nimi i zachází (Platón 2001, 451e-452a). *„Takové ženy jest tedy vybrati pro takové muže, aby s nimi žily i konaly strážní službu, když jsou k tomu schopny a přirozeností s muži sourodé“* (Platón, 2001, 456b).

Další důležitou a zajímavou informací je, že strážci by měli mít ženy společně, patřily tedy všem mužům. Když se narodilo dítě, nevěděli, kdo je jeho rodič, tedy i děti byly společné. Cílem byl největší prospěch obci, proto se budoucí ženichové a nevěsty mají stýkat na veřejně organizovaných akcích a pohlavně se stýkat po vylosování, které je z důvodu prospěchu obce předem připraveno tak, aby se plodily děti nejlepších žen a nejlepších mužů. Tito muži jsou však přesvědčeni o náhodě. Platón zde uvádí příklad chovu různých druhů ušlechtilých zvířat za účelem mítí ta nejlepší mláďata. Je tedy důležité, aby se spolu pohlavně scházeli nejlepší muži s nejlepšími ženami co nejčastěji, naopak ti nejhorší nejlépe vůbec (Platón, 2001, 457d-460a). *„A mužům zdatným ve válce nebo kdekoli jinde mají býti dostávány odměny a výsady, zejména hojnější obcování se ženami, aby tak zejména pod správnou záminkou co nejvíce děti bylo ploženo ze semene takových mužů.“* (Platón, 2001, 460b).

Podle Platónovy Ústavy má být vychováváno jen dítě dobrých rodičů, takové dítě je předáno pěstounce do zvláštního zařízení pro novorozence, dítě horších rodičů je na tajném místě zabito. *„Ano, má-li třída strážců zůstat čistá“* (Platón, 2001, 460c).

Pro blaho obce je nutné i další omezení, které se týká věku pro plození dětí. U žen to je věk mezi dvacátým a čtyřicátým rokem a u mužů mezi třicátým a pětapadesátým rokem věku života. V tomto období je totiž muž i žena v té nejlepší tělesné a rozumové kondici. Po uplynutí tohoto věku, je povoleno mužům a ženám sexuální stýkání s kým chtějí: *„jen ne s dcerou a matkou a s dcerami dcer a matkami matek, a podobně ženy vyjímaje se synem a otcem a s jejich přímými pokrevenci ve směru sestupném i vzestupném při tom všem jim napřed nařídíme, aby nepouštěli na svět plodu, byl-li by počat, a kdyby se některý přes všechno dostal na svět, aby s ním naložili podle zásady, že pro takového tvora není ponechání na živu“* (Platón, 2001, 460d-461c).

3.2.2 Vládci-filosofové

Filosofem je ten, kdo miluje moudrost. Pravý filosof se učí všemu, nevybírá si jen to, co si myslí, že je užitečné, ale zajímá se o každou nauku, je tedy Platónem nazýván milovníkem učení, který touží po poznání pravdy (Platón, Ústava 2001, 475b). *„Kdo tedy s láskou přijímá každé jsoucné samé, ty jest nazývati filosofy“* (Platón, Ústava 2001, 480a).

Platónův filosof, vládce by měl mít tyto vlastnosti: *„Měl by být od přírody nadán pamětí, učenlivý, myslí povýšené, ladný, přítel a příbuzný pravdy, spravedlnosti, mužnosti a rozumnosti“* (Platón, 2001, 487a).

Platón nazývá vladaře malířem obecních ústav, s vlastnostmi, které by měl tento filosof mít, se pojí důležitá idea dobra, která je příčinou vědění a pravdy, schopnost vidět pravdu a dobro jsou pro vladaře nepostradatelné (Popper, 1994, s. 134). Karl Popper se v díle Otevřená společnost a její nepřátelé zabývá otázkou, proč by měl být ten, kdo řídí výchovu, filosofem: *„Hlavní důvod spatřuji v potřebě maximálního zvýšení autority vladařů. Bude-li řádně fungovat výchova pomocníků, bude i mnoho dobrých vojáků. Vynikající vojenské schopnosti ovšem nemusí stačit ke zřízení nesporné a nedotknutelné autority. Ta musí být založena na vyšších nárocích. Platón zakládá autoritu na nadpřirozených, mystických schopnostech, které ve svých vůdcích rozvíjí. Nepodobají se jiným mužům. Patří do jiného světa, jsou ve spojení s božským“* (Popper, 1994, s. 136).

Ideální obec, kterou jsem se snažila přiblížit, by měla být šťastná a národu, ve kterém by byla vytvořena, by měla prospívat, na druhou stranu však Platón přiznává, že není vůbec jisté, že je reálné, aby se uskutečnila (Platón, 2001, 541a-b).

V díle *Zákony* je nejdůležitějším tématem regulace ideálního státu pomocí různých zákonů, na jejich dodržování dohlíží kněží, deset nejstarších strážců zákonů a také správce výchovy. Každý z nich si může s sebou vzít muže od třiceti do čtyřiceti let podle svého uvážení. „*Toto budiž budiž složeno ze starších i mladších mužů a zasedej povinně každého dne od úsvitu až do východu slunce*“ (Platón, 1961, s. 319).

Podle Platóna by měl být pokutován každý muž, který se po dosažení pětatřiceti let neožení, také by se neměl vymlouvat z povinnosti mít dítě, protože prostřednictvím dítěte se podílí na nesmrtelnosti, protože je po sobě zanechávají. (Platón, 1961, s. 117). Když se stane, že manželé do desíti let dítě nezplodí, musí se rozvést. Manželé se za přítomnosti příbuzných a žen z úřadu dohodnou ke spokojenosti obou stran. V případě sporu o tom, co komu patří, rozhodnou rozhodčí ze strážců zákonů. (Platón, 1961, s. 170).

V ideální obci je také kladen důraz na ochranu vlastnictví mezi sousedy, pozemek souseda je nedotknutelný, v žádném případě není možné zasahovat do sousedova vlastnického práva bez jeho souhlasu, Platón se také zmiňuje o mnohých zemědělských zákonech, příkladem může být tento zákon: „*Jestliže někdo úmyslně pokazí cizí vodu, ať pramenitou nebo nasbíranou, otravou, kopáním nebo krádeží, poškozený hledej práva u astynomů, prohlašuje svůj nárok na náhradu škody; jestliže někdo bude usvědčen, že poškozuje vodu nějakým otravováním, ať dá náhradu a kromě toho, ať ještě vyčistí prameny nebo vodní nádrž, podle toho, jak vykladači podle zákonů v každém případě a pro každého určí náležitý způsob toho vyčištění*“ (Platón, 1961, s. 222-224).

Platón se v *Zákonech* také zabývá trestnými činy. Vraždy dělí na násilné a neúmyslné. Za neúmyslné zabití je považována například pacientova smrt po zákroku nebo zabití při vojenském cvičení. V případě vraždy úmyslné, se tyto trestné činy dále dělí podle povahy na předem promyšlené a na činy, které se staly v afektu. Při ukládání trestu se bere v potaz právě povaha aktu (Platón, 1961, s. 241).

3.3 Kritika ústav

Platón popisuje čtyři formy ústav, které jsou ve srovnání s ideálním státem zdeformovány. „*V negativních formách státu existují místo jednomyslnosti nesváry, místo spravedlivého rozdělení povinností násilí a násilné donucování, místo směřování vládců a vojáků k vyšším cílům soužití se usiluje o vládu kvůli nízkým cílům, místo zřeknutí se materiálních zájmů existuje chtivost*“ (Asmus, 1986, s. 232).

Mezi negativní formy ústav řadí Platón *timokracii*, která je z nich tou lepší, na druhém místě je *oligargie*, třetí je *demokracie*, která je opakem *oligarchie* a podle Platóna nejhorší, je jednoznačně *tyranie*, nazývá ji „chorobou obce“ (Platón, 2001, 544c-d). „*Ústav je tolik druhů, kolik je druhů lidí, protože ústava se rodí z charakteru lidí, kteří stát tvoří, a tento charakter je jí opět formován*“ (Störig, 1993, s. 123).

Z tohoto tvrzení tedy vyplývá, že existuje s Platónovým ideálním zřízením včetně, pět ústav, tedy pět charakterů duší lidí. Vlastnosti ideálního zřízení, tedy aristokracie, jsem již uvedla. Nyní se pokusím přiblížit ústavy, které Platón kritizuje (Platón, 2001, 544e).

Platón vychází z nejlepšího možného zřízení tedy z aristokracie postupným zhoršováním k dalším ústavám. Každá přeměna závisí na tom, která třída má ve společnosti vedoucí postavení. Z aristokracie tedy vzniká *timokracie*. Ta je založená na vládě ctižádostivců, kteří touží po zbohatnutí a moci. Na počátku se v tomto zřízení zachovaly vlastnosti dokonalého zřízení, ale časem dochází k plození dětí v nevhodnou dobu, kdy má hlavní roli tzv. „*periodické číslo*“, které určuje plození pokolení lepšího a horšího. Tím, že se začnou rodit děti nezdrárně zvolených žen a mužů, kteří se po otcích dostanou k moci, budou z nich strážcové, kteří už nebudou vlastnostmi tak schopní, jako strážci původní (Platón, 2001, 545d-547a). „*Takoví muži pak budou bažiteli po penězích, zrovna tak jako občané v obcích oligarchických, a vášnivě budou v skrytu uctívati zlato i stříbro, protože budou mít vlastní pokladny a klenotnice, kde to mohou uložit a skryti, a také uzavřená obydlí, docela jako vlastní hnízda, ve kterých mohou nákladně žít, vydržující si ženy i kohokoli by chtěli jiného*“ (Platón, 2001, 548a-b).

Muž, který vystihuje tuto ústavu je sice milovníkem múzického umění, ale nemá k němu talent, není dobrým mluvčím, i když umí naslouchat, oproti vzdělanému muži je k otrokům krutý. Je však zdatný ve válečnictví, proto miluje tělesné cvičení (Platón, 2001, 549a).

Z *timokracie* vzniká *oligarchie*. Ta vznikla z důvodu hromadění bohatství, znakem tohoto zřízení jsou tedy boháči, kteří jsou u moci. Chudí lidé se na vládnutí nepodílí. Několik jedinců tedy vládne převaze lidí chudých, tyto bohaté jedince Platón přirovnává k trubcům ve včelím úle, protože jako se z trubců stávají chudáci, i tito vládnoucí ztrácí své bohatství, protože neumí hospodařit. „*Na rozdíl od včelích trubců, kteří nemají žihadla, mnozí z těchto dvounohých trubců žihadla mají, a to jsou zločinci, zloději, kapsáři, chrámový lupiči, pachatelé všech zlých činů*“ (Asmus, 1986, s. 232).

Oligarchická ústava také porušuje Platónův zákon mnohodětnosti, to znamená, že každý by se měl věnovat pouze jedné činnosti. V tomto zřízení se někteří členové zabývají několika činnostmi současně. Například se věnují zemědělství, řemeslu i válčení zároveň. Takoví lidé začnou rozprodávat svůj nabytý majetek, mění se v zcela neužitečné členy a stávají se chudáky (Platón, 2001, 552a-b).

Opakem *oligarchie* je další zřízení, které Platón kritizuje a tím je *demokracie*. Hlavním cílem této ústavy je svoboda. Občané se mohou volně vyjadřovat, každý si může dělat, co chce podle svého uvážení. I když má jedinec předpoklady k tomu, aby se podílel na vládě, záleží jen na něm, jestli bude chtít. V případě války nemusí ani bojovat, když nechce, ani udržovat mír když je stav klidu (Störig, 1993, s. 124).

Vznik *demokracie* Platón popisuje takto: „*Demokracie tedy, vzniká, myslím, kdykoli chudí zvítězí a z přívrženců druhé strany jedny pobijí, jiné vyženou z obce, zbylým pak dají rovné právo v občanském životě i v úřadech a úřady jsou v ní obsazovány většinou losem*“ (Platón, 2001, 557a).

Mnozí lidé by si mohli myslet, že je tato ústava krásná, pro svoji pestrost vlastností lidí, také proto, že se nemusí držet žádných zásad, nemusí dělat nic, když se jim nechce. Platón má na toto zřízení ale docela opačný názor, protože lidé demokratického státu pohrdají tím, čemu kladl Platón velký důraz a to, že dobrým člověkem může být jen ten, který má vynikající schopnosti, které už od dětství pěstoval. V demokracii je však přidělena rovnost rovným i nerovným (Platón, 2001, 557c-558c).

Převratem *demokracie* vzniká *tyranie*. Zánik demokracie byl způsoben přehlcením svobody (Platón, 2001, 562c-e). „*Vskutku, kde je něco příliš vyhroceno, tam obvykle následuje zvrát v opak: tak je tomu u ročních dob, u rostlin, při výživě těla a v neposlední řadě i u států. A tak se potom, jak se zdá, svoboda vyhnaná do krajnosti zvrátí pro jednotlivého občana i pro stát právě v odpovídající otroctví.*“ (Störig, 1993, s. 124).

K moci se dostává jeden člověk, který se na začátku chová k lidem vlídně, aby získal jejich přízeň tím, že rozdává půdu, osvobozuje od lidí dluhů a tím si získává moc. Tyran udržuje neustále stát ve válečném stavu, a když zjistí, že se mu někdo nechce podřídit a touží po svobodě, tak neváhá a pošle ho proti nepřítelům, aby se ho zbavil. Tyran se zbavuje také lidí, kteří jsou v obci nějakým způsobem významní nebo mají vyšší

postavení, jsou to ti, kteří mu napomohli k vládnutí a mohli by být pro tyрана hrozbou. Nezáleží na tom, jestli jsou to přátelé nebo naopak. Protože ho lidé nenávidí a bojí se sesazení, opatřuje si osobní strážce, kteří ho budou hlídat. Osobními strážci se stávají otroci, které bere občanům a dává jim svobodu. Ti, protože jsou vděční za svobodu, prokazují tyranovi věrnost (Platón, 2001, 566e-567e).

Platón dělí lidi na tři druhy: druh milovný moudrosti, ten který nadevše miluje bohatství a ten, pro kterého je nejdůležitější vítězství. Pro každý druh lidí je právě ten jejich život nejpříjemnější. (Platón, Ústava 2001, 581c-d). Podle Platónova hodnocení ústav od nejlepší k nejhorší, žije tyran nejnepříjemnějším životem, naopak král tím nejpříjemnějším (Platón, 2001, 587b).

4 Využití tématu ve výuce občanské výchovy a společenských věd

Platónova filosofie měla od svého počátku velký vliv na všechna období, která následovala včetně současnosti. Platón je významný myslitel, který své poznatky zahrnul do celého občanského života od narození až po smrt, dále pak popisuje i život posmrtný.

Platón věnuje značnou pozornost vzdělání. Je podle něj důležité, aby se lidé vzdělávali už od dětství, protože jedině z dítěte, kterému je vštěpováno pomocí výchovy dobro, se může stát dokonalým občanem (Platón, 1961, 43).

Platónova nauka je náročnější, co se týče rozsahu a hloubky, ale na druhou stranu je díky své názornosti dobře pochopitelná. Je však důležité, abychom výklad filosofie Platóna přizpůsobili věku studentů.

4.1 Výklad tématu ve výuce občanské výchovy

Občanská výchova je vyučována na základních školách. Vzhledem k nízkému věku žáků bych pojala výklad Platónovy nauky více okrajově. Protože se Platón zabývá velkým množstvím témat, je také důležité správně vyhodnotit s čím konkrétně žáky seznámit, aby nebyli přehlaceni informacemi a bylo to pro ně přínosné.

4.1.1 Osoba Platóna

Narodil se kolem roku 428 př. n. l. v Athénách do aristokratické rodiny. Byla rozšířena legenda, že se narodil ve stejný den jako bůh Apollón. Jeho rodiče ho přinesli jako novorozence na horu Hymétos, aby poděkovali bohu. Při tomto obřadu se stalo, že si včely sedly na jeho ústa a naplnily je medem. Jak píše Crezcenzo ve své knize Příběhy řecké filozofie: „*Tato historka je s velkou pravděpodobností – a spíše určitě lživá, ale ukazuje, jak antický svět obdivoval Platónova génia.*“ (Crezcenzo, 2004, s. 56).

Tato legenda by mohla žáky zaujmout a upoutat jejich pozornost k dalšímu výkladu.

V době, kdy už byl Platón dospělý muž, porazila Sparta Athény. I když členové nové vlády Platóna přemlouvali ke spolupráci, on následoval svého učitele Sókrata a zůstal mu věrný až do smrti. Během života hodně cestoval, studoval matematiku a vynikal v gymnastice i v boji. Jeho důležitým životním úspěchem je také založení Akademie

v Athénách, což je první vysoká škola na světě. Filozofie pro něj byla vším, napsal mnoho děl, kde je hlavní postavou jeho nejbližší člověk Sókrates (Hlavinka, 2008, s. 48-49).

4.1.2 Společnost a stát

Jen v krátkosti bych zmínila městský stát nebo obec nazvanou polis, kde jsou podle Platónovy teorie obyvatele rozděleni do tří tříd: vládci, strážci a ti, kteří zabezpečují obec, což jsou řemeslníci, zemědělci a obchodníci. Vládci se starají o výchovu občanů ke ctnosti. Strážci o ochranu obce před vnitřními a vnějšími nepřáteli. Uvedla bych stěžejní díla, která Platón napsal, Ústavu a Zákony, kde jsou specifikovány tyto třídy a je zde mimo jiné popsána myšlenka ideálního státu (Hlavinka, 2008, s. 58-59).

Dále bych jen heslovitě uvedla, že se Platón zabývá například také duší člověka, která je podle Platóna nesmrtelná. Zajímá se o vlastnosti člověka a s tím spojené základní ctnosti, kterými jsou moudrost, statečnost, uměřenost a spravedlnost. Mohla bych dále vyjmenovat různá další témata, která by se mohla ve výuce probrat, ale to není mým úkolem. Mým cílem je přiblížit a dát příklad využití tohoto tématu mladším žákům občanské výchovy. Je důležité, aby se učitelé snažili u žáků vyvolat zájem, mohou k tomu použít různé zajímavosti, například ze všedního života občanů Platónovi ideální obce. Výuku mohou učitelé zpestřit také použitím obrázků, prezentací nebo mohou žákům pustit dokument a formou kvízu pak zjistit, kolik si toho studenti zapamatovali. Tyto znalosti žáci uplatní ve svém dalším studiu.

4.2 Výklad tématu ve výuce společenských věd

Výuka společenských věd je organizována na středních školách, kde jsou studenti již schopni pojmout mnohem více informací a také mohou vzhledem k jejich vyšší rozumové vyspělosti pochopit i podrobnější informace o tématech filosofie Platóna. Je potřeba nepodcenit přípravu na vedení výuky, je také mnohem těžší studenty zaujmout a docílit toho, aby si odnesli z hodiny co nejvíce.

Vybrala jsem si jedno téma, které je zahrnuto v Platónově nauce. Tímto tématem je výklad o duši. Mým cílem je uvést příklad využití tématu u studentů s vyšším věkem. Můžeme zde pozorovat rozdílnou míru a hloubku informací než jsme vyložili u mladších žáků.

4.2.1 Duše

Podle Platóna žije člověk v životě protikladů, zabývá se hlavně životem smrtelným a posmrtným, světem viditelným, který je proměnlivý a neviditelným, který je stálý. Právě duše k člověku neodmyslitelně patří: „*Právě duše je ono mezi, kde se střetávají protiklady, a právě duši náleží schopnost volit mezi nimi a určovat tak sebe samu. Je souhrnem všeho toho, jako co se člověk zakouší*“ (Ricken, 2002, s. 70). Platónovo tvrzení, že se duše převtěluje, pochází z antické filosofické tradice. Protože tady zůstaly dluhy z předchozích životů, musel se každý z nás prostřednictvím duše vrátit zpět na Zem. To, že se duše musí zdržovat na Zemi je pro ni trestem (Hlavinka, 2008, s. 56).

Platón dělí lidskou duši do tří složek. Složky žádoucí a cítící patří do hmotného světa a jsou smrtelné. Složka rozumová je božskou částí duše a je nesmrtelná. Každá složka duše prochází určitým vývojem, složka žádostivá, která má podle Platóna sídlo v játrech, by se měla stát žádostivou. Složka cítící má své místo v srdci a má se stát statečnou a rozumová složka duše, která je umístěna v hlavě člověka se má stát moudrou, jen tak může být nesmrtelná. Rozumová duše by se měla stát řídicím prvkem nad ostatními dvěma složkami. Platón názorně vykresluje tuto složku jako vozataje, který řídí vzpurného koně, což má být duše žádostivá a povolného koně, který je přikládán duši cítící (Hlavinka, 2008, 56-57).

S naukou o duši souvisí i důkazy o její nesmrtelnosti, které bych jen stručně také uvedla. Prvním důkazem je, že duše rozumové se ztotožňují samy se sebou, nepodléhají tedy žádným změnám. Druhým důkazem je, že je duše podobná charakterem idejím, které rozumová duše rozpoznává. „*Stejně se tedy poznává stejným*“ (Hlavinka, 2008, s. 57).

Třetím důkazem nesmrtelnosti duše je, že se duše neustále pohybuje, pohybuje se sama od sebe, nepotřebuje žádný impuls. Platón tento jev považuje za počátek pohybu a ten nemůže vzniknout ani zaniknout (Platón, 1958, s. 27). Posledním důkazem, který uvádí Pavel Hlavinka je, že rozumová duše nepodléhá hmotě, protože je jejích principem a tuto hmotu oživuje. Cílem duše je dostat se zpět do svého přirozeného stavu, světa pravého bytí a dokonalosti. Je poháněna touhou osvobodit se od těla, do kterého je zajata. Tato božská síla, která je schopna duši povznést duši do oblasti pravého bytí, se nazývá

éros. Dostat se tam může ale jen duše, které vládne složka rozumová (Hlavinka, 2008, s. 57).

Tímto bych výklad o duši ukončila. Aby byly informace o duši co nejautentičtější, rozdala bych pak studentům úryvek, některého z dialogů, kde se Platón duší zabývá. Vybrala bych úryvek z díla *Ústava* nebo *Faidón*. Studenti by úryvek přečetli a poté bych otevřela diskuzi. Je nutné studenty učit aktivně se zapojovat, vyjadřovat svůj názor a kriticky uvažovat.

Závěr

Kdybych mohla někomu poděkovat za to, že mi bylo umožněno napsat tuto bakalářskou práci, byl by to Sókratés. Bez tohoto proslulého filosofa, který nejen že Platóna hodně naučil, ale také mu byl po jeho nespravedlivém odsouzení velkou inspirací pro sepsání dialogů, bych tuto práci nenapsala.

Platón je myslitel, který svou teorií obsáhl veškerou složitost občanského života. V bakalářské práci jsem mimo jiné psala o pojetí státu a společnosti Platóna. Významnou roli má v jeho spisech hledání dokonalého státního zřízení s nejlepší ústavou a nejschopnějšími vládci. Forma zřízení se udává podle toho, kdo stojí v čele státu. Na vrcholu Platónovy ideální obce je vláda těch nejlepších, filozofů. Toto zřízení je tedy aristokracií.

Dílo Ústava, které bylo stěžejní pro moji bakalářskou práci, se mimo jiné zabývá vlastnostmi vládců a strážců a také jakým způsobem svého postavení dosáhli. Tuto složitou a dlouhou cestu k získání nejvyššího postavení jsem se snažila čtenářům co nejlépe přiblížit. Základem je, aby si vládci nevybírali pouze nauku, která je baví nebo si myslí, že je užitečná. Důležité je, aby se učili všemu a toužili po pravém poznání. Platón označuje vládce za milovníky filosofie.

Z historického kontextu je patrné, že důvodem pro sestavení tohoto ideálního státu byla Platónova osobní zkušenost, žil totiž v době, kdy se neustále střídaly vlády, člověk se nemohl spolehnout na žádné životní jistoty.

Myslím, že by mohlo být pro čtenáře zajímavé seznámení se s životem strážců obce. Jako ženu mě nejvíce zaujala informace, že právě ženy byly pro strážce společné. Další zmínka, která mě fascinovala, bylo předem připravené losování párů, kteří se spolu pohlavně stýkali. Cílem bylo plození dětí od nejlepších žen a mužů. Uváděla jsem také různá omezení, která strážci museli dodržovat. Důvodem organizování života obyvatel bylo podle Platóna směřování k ideálnímu státu a hlavně blaho obce.

Mnohými autory je toto omezování a vštěpování se do osobní sféry života občanů kritizováno. Uvedla bych například jméno K. R. Poppera, který považuje koncept ideální obce za projev totalitarismu v podstatě totožného s fašismem (Popper, 1994, s. 85).

Značnou část práce jsem věnovala také problematice duše. Ta hrála ve filosofii Platóna jednu ze zásadních rolí, proto je zahrnuta jak v pojetí společnosti a státu, tak u samotného jedince. Základní tvrzení, že je duše nesmrtelná, Platón obhazuje důkazy, ty jsem do práce také zakomponovala. Duše se účastní dějů převtělování, očištění a vykoupení. Jejím nejvyšším cílem je dosáhnout ideje dobra.

Působení Platónovy filozofie je nedozírné, zejména jeho pevný lidský charakter je obdivuhodný. „*Platón je a po všechny časy zůstane zakladatelem idealistické filozofie, bojovníkem za vládu ducha v životě, zvěstovatelem nepodmíněných mravních norem pro lidské jednání, a tudíž jedním z největších vychovatelů lidstva*“ (Störig, 1993, s. 128).

Prameny a literatura

- [1] ASMUS, V. F. *Antická filozofie*. Praha: Svoboda, 1986. 542 s.
- [2] DE CRESCENZO, L. *Příběhy řecké filozofie: Sokrates a ti druzí*. Praha: Dokořán, 2004. 189 s. ISBN 80-86569-66-7.
- [3] FEARN, N. *Jak a o čem přemýšlejí filozofové*. Praha: Portál, 2004. 167 s. ISBN 8071787841
- [4] GRAESER, A. *Řecká filozofie klasického období*. Praha: OIKOYMENH, 2000. 445 s. ISBN 80-7298-019-X.
- [5] HEGEL, G. W. F. *Dějiny filosofie II*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1965. 403 s.
- [6] HLAVINKA, P. *Dějiny filosofie: jasně a stručně*. Praha: Triton, 2008. 265 s. ISBN 9788073870157
- [7] NOVOTNÝ, F. *O Platónovi I*. Praha : Jan Laichter, 1948. s. 318
- [8] NOVOTNÝ, F. *O Platónovi II*. Praha : Jan Laichter, 1948. s. 498
- [9] NOVOTNÝ, F. *O Platónovi II*. Praha : Jan Laichter, 1949. s. 622
- [10] PATOČKA, J. *Platón: přednášky z antické filozofie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. 379 s. ISBN 80-042-5609-0
- [11] POPPER, K. R. *Otevřená společnost a její nepřátelé. I.: Uhranutí Platónem*. Praha: OIKOYMENH, 1994. 354 s. ISBN 80-85241-53-6
- [12] PLATÓN. *Faidros, o lásce*. Praha, 1958. 81 s.
- [13] PLATÓN. *Zákony*. Praha : Nakladatelství Československé akademie věd, 1961. 373 s.
- [14] PLATÓN. *Euthydémos, Menon*. 4.opr.vyd. Praha : OIKOYMENH, 2000. 129 s. 80-85241-56-9
- [15] PLATÓN. *Ústava*. 2.vyd. Praha : OIKOYMENH, 2000. 335 s. ISBN 80-86005-28-3
- [16] PLATÓN. *Faidón*. 6.opr.vyd. Praha : OIKOYMENH, 2005. 107 s. ISBN 80-7298-158-7

[17] RICKEN, F. *Antická filosofie*. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2002. 230 s.

ISBN 80-7182-134-9

[18] SOUČEK, Rudolf. *Stručné dějiny psychologie*. Praha: Nákladem České grafické unie a. s., 1946. 63 s.

[19] STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filosofie*. 3. vyd. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2007. 456 s. ISBN 8071130583

[20] TRETERA, Ivo. *Nástin dějin evropského myšlení: Od Thaléta k Rousseauovi*. Praha: Cowi, 1996. 330 s. ISBN 80-9015-884-6

Seznam zkratk

Apod. A podobně

Př. n. l Před našim letopočtem

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Viola Balážová
Katedra:	Katedra společenských věd
Vedoucí práce:	PhDr. Petr Zima, Ph.D.
Rok obhajoby:	2016

Název práce:	Platónovo pojetí člověka, státu a společnosti
Název v angličtině:	Plato's Theory of the Man, State and Society
Anotace práce:	Tato bakalářská práce se zabývá charakteristikou člověka a ideálního státu. Věnuje pozornost jednotlivým třídám společnosti a základním ctnostem. Nejvíce se zaměřuje na vlastnosti a výchovu strážců a vládců. Práce se zaměřuje také na problematiku duše. Na závěr je uvedena představa využití tématu ve výuce.
Klíčová slova:	Platón, ideální stát, duše, moudrost, statečnost, uměřenost, spravedlnost, aristokracie, oligarchie, timokracie, demokracie, totalita
Anotace v angličtině:	This bachelor thesis deals with characteristics of man and the ideal state. Work pays attention to the various classes of society and the basic virtues. Most focuses on the characteristics and education of guardians and rulers. Work also focuses on the issues of the soul. In the conclusion there is shown the idea of utilization of the topic in the classroom.
Klíčová slova v angličtině:	Plato, ideal state, soul, wisdom, bravery, moderation, justice, aristocracy, oligarchy, timocracy, democracy, totalitarianism
Přílohy vázané v práci:	CD ROM
Rozsah práce:	42
Jazyk práce:	Český jazyk